

AXLOQIY TARBIYA USULLARI

Avazxonov Shohnazar Gulnazarzoda,

ChDPU "Boshlang'ich ta'lim" yo'nalishi 3-kurs talabasi.

Annotatsiya: Axloqiy tarbiya o'ziga xos jarayon sifatida o'z mazmuniga, birinchi navbatda, tarbiyalanuvchilarga to'g'ri xulq-atvor haqida ma'lum ma'lumotlarni etkazishni o'z ichiga oladi. Xulq-atvor uchun javobgarlik insonning muayyan sharoitlarda qanday harakat qilishi kerakligini bilish asosida rivojlanadi.

Kalit so'zlar: Axloq, tarbiya, inson, bolalar, bilim, oqibat.

"Axloqiy tarbiya" tushunchasi keng qamrovli. U inson hayotining barcha jabhalarini qamrab oladi. "Axloqiy tarbiya" - bu o'quvchilarning ongi, his-tuyg'ulari va xulq-atvoriga ularda ijtimoiy axloq talablariga javob beradigan axloqiy fazilatlarni shakllantirish uchun maqsadli va tizimli ta'sir qilish.

Axloqiy tarbiya - bu bolalarni insoniyat va muayyan jamiyatning axloqiy qadriyatlari bilan tanishtirishning maqsadli jarayoni. Bilimlar asosida bolada axloqiy sifatning (masalan, mehr-oqibat) mohiyati haqida tasavvurlar shakllanadi. Bolada axloqiy sifatni (motivlarni) egallash istagi paydo bo'lishi kerak. Sifatga (ijtimoiy tuyg'ularga) munosabat shakllanishi kerak. Bilim va his-tuyg'ular ularni amaliy amalga oshirish (xulq-atvori) zaruriyatini keltirib chiqaradi. Mexanizmning har bir komponenti muhim va uni istisno qilib bo'lmaydi.

Bolalarda axloqiy tarbiyaning quyidagi yo'nalishlari ajralib turadi.

1. Insonparvarlik tuyg'ulari va munosabatlarini tarbiyalash. Insonparvarlik - insonning axloqiy tarbiyasining o'zagi va ko'rsatkichi, uning odamlarga, tabiatga, o'ziga bo'lgan munosabati (hamdardlik, hamdardlik, sezgirlik, mehribonlik). Bu boshqasini tushunish, boshqasining tajribasini o'ziga o'tkazish qobiliyatiga asoslanadi.

2. Kollektivizm tarbiyasi. Bolaning xulq-atvorining kollektivistik yo'nalishi - bu boshqa odamlarga bo'lgan intilish, ular orasida o'z manfaatlarini amalga oshirish imkoniyatini anglash, tengdoshlar tomonidan tan olinishi uchun bir muncha vaqt shaxsiy intilishlardan voz kechish qobiliyati. Bu mehribonlik, sezgirlik, hamdardlik, vazminlik, tengdoshlar guruhiga nisbatan mas'uliyatda namoyon bo'lgan shaxsning ajralmas sifati.

3. Do'stlik munosabatlarini tarbiyalash. Bolalarning do'stona munosabatlari - axloqiy yo'nalishga ega bo'lgan, bola uchun mavjud bo'lgan xatti-harakatlar normalari va qoidalari bilan tartibga solinadigan muloqotning ma'lum bir shakli. Bu munosabatlar alohida bolalar (tanlangan juftlik do'stligi), shuningdek, guruhning barcha bolalari o'rtasidagi mazmunli munosabatlar bilan tavsiflanadi.

Bolaning rivojlanishi juda erta boshlanadi. Uning rivojlanishining yaxlit jarayonida axloq muhim o'rin tutadi. Maktabgacha yoshda bolaning axloqiy rivojlanishiga kattalar katta ta'sir ko'rsatadi. Bola hayot me'yorlarini o'zlashtirish, kattalar bilan muloqot qilish, ularning ijtimoiy xulq-atvor tajribasini o'zlashtirish, kattalarni baholashga e'tibor qaratishda birinchi qadamlarni qo'yadi. Bola axloqning ilk saboqlarini oilada oladi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida bu jarayonda etakchi rol tarbiyachiga tegishli. Uning pedagogik faoliyati ota-onalar bilan faol hamkorlikda yanada samarali bo'ladi. Axloqiy tarbiya usullari o'qituvchi, tarbiyachi, tarbiyachi qo'lidagi o'ziga xos vositadir.

Ular shaxsning axloqiy rivojlanishi va takomillashtirish jarayonini tashkil etish, bu jarayonni boshqarish funksiyalarini bajaradilar.

Axloqiy tarbiya usullari yordamida quyidagilar amalga oshiriladi:

- talabalarga mo'ljallangan
- ularning hayotiy faoliyatini tashkil etish va boshqarish;
- ularning axloqiy tajribasi boyib boradi.

Hech qanday usul universal deb hisoblanmaydi. Ishda pedagogik ta'sir ko'rsatish usullarining kombinatsiyasini talab qiladigan vaziyatlar yuzaga keladi, ular yoshi, individualligi, alohida bolalarning, butun sinfning (guruhning) tarbiya darajasini hisobga oladi.

Axloqiy tarbiya usullarini tanlash ko'p jihatdan bolalarning yoshiga va ularning hayotiy tajribasiga bog'liq.

Axloqiy tarbiya usullarining tabiati ham bolalar jamoasining rivojlanishiga qarab o'zgaradi. Agar jamoa hali tuzilmagan bo'lsa, tarbiyachi barcha bolalarga qat'iy va qat'iy shaklda talablar qo'yadi. Faol o'quvchi jamoada muhim rol o'ynay boshlagach, ish uslubi o'zgaradi.

Axloqiy tarbiyaning an'anaviy usullari maktab o'quvchilariga ijtimoiy hayot normalari va qoidalarini singdirishga qaratilgan. Shaxsning axloqiy fazilatlarini shakllantirishning muhim ko'rsatkichi ichki nazoratdir. Shakllangan nazorat qobiliyatlari tarbiya va tarbiya jarayonida shaxsning axloqiy fazilatlarini muvaffaqiyatli rivojlantirishga yordam beradi.

Muvaffaqiyatga erishish uchun oila, bolalar bog'chasi, maktabning yagona yo'nalishda harakat qilishi muhimdir. Ular o'rtasida konsensusning yo'qligi o'qimishli shaxsning bo'linishiga olib keladi, chunki. u kattalarning ziddiyatli talablariga moslashishi kerak.

O'qituvchi qaysi usulni tanlamasin, u quyidagi shartlar bajarilgan taqdirdagina samarali bo'ladi: - bolani kamsitmang, uning huquqlarini oyoq osti qilmang; - usulni qo'llash mumkin bo'lishi, mantiqiy xulosaga ega bo'lishi kerak; - buning uchun shartlar oldindan tayyorlanadi; - qabul qilib bo'lmaydigan bir xillik, stereotip; - o'qituvchidan xushmuomalalik talab etiladi, bola o'zini tarbiya ob'ekti sifatida his qilmasligi kerak; - usulni tanlashda ular shakllantiriladigan sifatning murakkablik darajasiga asoslanadi; - o'qituvchining donoligi, uning muayyan o'quvchiga ta'siri qanday ta'sir qilishi mumkinligini oldindan bilish;

- axloqiy tarbiya nafaqat ongga asoslanadi, amaliy usullar boshida bo'lishi kerak;

- zudlik bilan natijani kutishning hojati yo'q, u rejalashtirilganiga ham to'g'ri kelmasligi mumkin, shuning uchun usullar kompleks tarzda qo'llaniladi, ular o'quv vazifalariga, talabaning individualligiga qarab o'zgaradi.

Pedagogik adabiyotlarda axloqiy tarbiyaning ko'plab usullari va usullari tasvirlangan.

I.S. Maryenko tarbiya usullarining bunday guruhlarini "odatlantirish va mashq qilish, rag'batlantirish, inhibe qilish, o'z-o'zini tarbiyalash, yo'naltirish, tushuntirish-reproduktiv va muammoli-situatsion usullar" deb atagan. Axloqiy tarbiya jarayonida mashq qilish, ishontirish kabi usullardan keng foydalaniladi. M.I. Rojkov va L.V. Baiborodov axloqiy tarbiyaning quyidagi usullarini ajratib ko'rsatish - o'z-o'zini tarbiyalash: ishontirish va o'z-o'zini ishontirish (intellektual soha), rag'batlantirish va motivatsiya (motivatsion soha), taklif va o'z-o'zini gipnoz (hissiy soha), talab va mashqlar (irodaviy soha), tuzatish. va o'z-o'zini tuzatish (o'zini o'zi boshqarish sohasi), vaziyatlarni va ijtimoiy sinovlarni o'rgatish (predmet-amaliy soha), dilemma usuli va aks ettirish (ekzistensial soha)

Axloqiy tarbiya usullarini 3 guruhga birlashtirish mumkin:

1. Axloqiy xulq-atvorni shakllantirish usullari: ko'niktirish, mashq qilish, faoliyatni boshqarish.
2. Axloqiy ongni shakllantirish usullari: ishontirish, tushuntirish, taklif qilish, suhbat.
3. Tuyg'u va munosabatlarni rag'batlantirish usullari: misol, rag'batlantirish, jazolash.

Har qanday usullar faqat ma'lum sharoitlarda samarali natija beradi:

1. Har qanday usul (usullar guruhi) insonparvar bo'lishi, bolani kamsitmasligi, uning huquqlarini buzmasligi kerak. Bu barcha yoshdagi bolalarga - chaqaloqlar, maktabgacha yoshdagi bolalar va maktab o'quvchilariga tegishli.
2. Usul real, amalga oshirish mumkin bo'lishi kerak, u mantiqiy xulosani talab qiladi.
3. Usul barcha bolalarga nisbatan va har qanday vaziyatda bir xil tarzda qo'llanilmasligi kerak. Agar bu holat kuzatilmasa, ishontirish usuli tarbiyaga aylanishi va kerakli natijani berishni to'xtatishi mumkin.

4. Ta'lim usullarini xushmuomalalik bilan qo'llash kerak. Bola o'zini tarbiyalayotganini his qilmasligi kerak. Eng yaxshi ta'sir bilvosita ta'sir orqali beriladi - bu o'qituvchi bolaga qanday g'amxo'rlik qilishni bilsa, uni egallagan buyuk san'atdir.

5. Usullarni tanlashda ularning ma'lum bir bolaga ta'sirining mumkin bo'lgan natijalarini oldindan bilish muhimdir. Agar o'qituvchi muvaffaqiyatga ishonchi komil bo'lmasa yoki juda kuchli reaksiyani kutsa, tanlangan usuldan voz kechish kerak.

6. Axloqiy tarbiya usullarini qo'llash sabr va bag'rikenglikni talab qiladi. Maktabgacha yoshda bir zumda va doimiy natijaga ishonish mumkin emas. Natijaga darhol erishilmasligi va, ehtimol, biz kutgan shaklda bo'lmasligiga hamdard bo'lishimiz kerak. (Masalan, duduqlagan maktabgacha yoshdagi bolalarda to'g'ri nutqni o'rgatish).

7. Maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy tarbiyalashda bolani qanday harakat qilishni o'rgatish bilan bog'liq amaliy usullar ustunlik qilishi kerak.

8. Axloqiy tarbiya metodlari alohida emas, balki birgalikda qo'llaniladi.

Eng izchil va zamonaviy, bizning fikrimizcha, Shchukina G.I. tomonidan ishlab chiqilgan tasnif bo'lib, unda quyidagi usullar guruhlarini ajralib turadi:

- o'quvchilarning axloqiy qarashlari va e'tiqodlarini shakllantirish manfaatlari yo'lida ongi, his-tuyg'ulari va irodasiga ko'p qirrali ta'sir qilish usullari (shaxs ongini shakllantirish usullari);

- faoliyatni tashkil etish va ijtimoiy xulq-atvor tajribasini shakllantirish usullari;

- xatti-harakat va faoliyatni rag'batlantirish usullari.

FOYDANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. YUksak ma'naviyat-engilmas kuch.-T.: O'zbekiston, 2008.
2. Loginova V.I. "Maktabgacha tarbiya pedagogikasi", Toshkent, O'qituvchi 1991 yil.
3. Xalizova N.B, Kurogkina N.A, Pantyxina G.V, "Bolalar bog'chasida loy va plastilindan o'yinchoqlar yasash" Toshkent, O'qituvchi 1991 yil.
4. Yusupova P. "Maktabgacha tarbiya pedagogikasi" Toshkent, O'qituvchi 1993 yil.
5. www.pedagog.uz
6. www.Ziyonet.uz
7. www.edu.uz